

KASB-HUNAR O'RGANISHNING O'QUVCHILAR SHAXSI VA FAOLIYATIGA TIZIMLI TA'SIRI

Pirmatova Mashhura Salimovna

*Qashqadaryo viloyati G'uzor tumani MMTBga qarashli 77-maktabning
amaliyotchi psixologi*

Annotatsiya. Ushbu tahliliy maqolada kasb-hunar ta'limining o'quvchilar psixofiziologik rivojlanishi, kognitiv faoliyati, emotsional barqarorligi hamda ijtimoiy motivatsiyasiga ko'rsatadigan ta'siri ilmiy-pedagogik nuqtai nazardan yoritilgan. Hunar o'rganish jarayonida o'quvchilarda shakllanadigan tafakkur moslashuvchanligi, amaliy intellekt, mustaqil fikrlash, iroda va mas'uliyat kabi sifatlarning rivojlanish mexanizmlari tahlil qilingan. Shuningdek, kasb-hunar faoliyatining shaxsning o'z-o'zini anglash, psixologik ishonch va kelajak hayotga tayyorgarlik darajasini oshirishdagi o'rni asoslab berilgan. Tadqiqotda hunar va ta'lim integratsiyasi barkamol shaxsni shakllantirishning muhim omili sifatida talqin etiladi.

Bugungi globallasuv va texnologik taraqqiyot sharoitida ta'lim tizimining asosiy vazifalaridan biri — yosh avlodni nafaqat nazariy bilimlar bilan qurollantirish, balki ularni real hayotga tayyorlash, mustaqil mehnat qilish ko'nikmalarini shakllantirishdan iboratdir. Shu nuqtai nazardan kasb-hunar ta'limi o'quvchilarning intellektual, psixologik va ijtimoiy rivojlanishida muhim pedagogik vosita hisoblanadi. Hunar o'rganish jarayoni bolaning nafaqat amaliy faoliyatini, balki uning tafakkur tizimi, hissiy barqarorligi va shaxsiy motivatsiyasini ham rivojlantiradi. Chunki inson o'z qo'li bilan biror mahsulot yaratganida yoki mehnatining natijasini ko'rganida unda mehnatga, o'z imkoniyatlariga va kelajakka nisbatan ijobiy munosabat shakllanadi.

Kasb-hunar faoliyatining eng muhim jihatlaridan biri — bu o'quvchilarning kognitiv rivojlanishiga ta'siridir. Hunar o'rganish davomida nazariy bilim va amaliy faoliyat bir-biri bilan uyg'unlashadi. Mazkur jarayon "amaliy intellekt"ni shakllantirib, bolaning fikrlash jarayonini yanada faol va tizimli qiladi. Ayniqsa, duradgorlik, dasturlash, texnik modellashtirish yoki elektronika bilan shug'ullanuvchi o'quvchilar har bir harakatning oqibatini oldindan rejalashtirish va tahlil qilishni o'rganadilar. Bu esa ularda mantiqiy tafakkur va sabab-oqibat munosabatlarini anglash qobiliyatini rivojlantiradi. Shuningdek, hunar faoliyati bolaning muammoni hal qilish kompetensiyasini kuchaytiradi. Chunki amaliy mehnat davomida yuzaga keladigan xatolarni tuzatish, yangi yechim topish va jarayonni takomillashtirish tafakkurning moslashuvchanligini oshiradi. Bundan tashqari, chizmachilik, dizayn, arxitektura, qurilish yoki texnik loyihalash bilan bog'liq kasblar o'quvchilarning fazoviy va vizual tasavvurini rivojlantiradi. Psixologiyada "spatial reasoning" deb ataladigan ushbu qobiliyat insonning predmetlar o'rtasidagi joylashuv, shakl va hajm munosabatlarini anglash imkoniyatini ifodalaydi. Fazoviy tafakkurning rivojlanishi matematika, geometriya, fizika va muhandislik fanlarini o'zlashtirishga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Demak, hunar faoliyati nafaqat amaliy ko'nikma, balki yuqori darajadagi intellektual rivojlanish omili sifatida ham muhim ahamiyatga ega.

Kasb-hunar ta'limining psixofiziologik ta'siri ham alohida ilmiy qiziqish uyg'otadi. Ko'plab hunarlar aniqlik, muvofiqlashtirilgan qo'l harakati va yuqori darajadagi diqqatni talab qiladi. Masalan, zargarlik, tikuvchilik, pazandalik, kompyuter texnologiyalari yoki robototexnika kabi yo'nalishlarda mayda motorika faol ishtirok etadi. Neyropsixologik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, qo'l barmoqlari harakati bilan miya po'stlog'idagi nutq va tafakkur markazlari o'rtasida uzviy bog'liqlik mavjud. Shu sababli mayda motorikaning rivojlanishi bolaning nutq ravonligi, fikrlash aniqligi va intellektual faolligiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Hunar bilan muntazam shug'ullanuvchi o'quvchilarda diqqatni jamlash, harakatlarni muvofiqlashtirish va tafakkur tezligi yuqori bo'lishi kuzatiladi. Shuningdek, kasb-hunar faoliyati o'quvchilarda iroda va sabr-toqatni shakllantiradi. Har qanday ishni

oxiriga yetkazish, xatolarni qayta tuzatish, uzoq vaqt davomida bir faoliyatga diqqatni qaratish insondan psixologik barqarorlik talab qiladi. Aynan shu jarayon o'quvchida mehnatsevarlik, intizom va qat'iyat kabi muhim sifatlarni rivojlantiradi. Ayniqsa, zamonaviy yoshlar orasida diqqatning tez chalg'ishi va uzoq muddatli faoliyatga qiziqishning pasayishi kuzatilayotgan bir davrda hunar o'rganish diqqatni boshqarish va iroda sifatlarini mustahkamlovchi samarali pedagogik vosita hisoblanadi.

Kasb-hunar ta'limi o'quvchilarning psixologik barqarorligi va o'z-o'zini baholashiga ham sezilarli ta'sir ko'rsatadi. O'quvchi o'z qo'li bilan yaratgan mahsulotni yoki muvaffaqiyatli bajargan ish natijasini ko'rganida unda "Men buni qila olaman" degan ichki ishonch shakllanadi. Psixologiyada bu holat "self-efficacy", ya'ni o'z imkoniyatlariga ishonch tushunchasi bilan izohlanadi. Ayniqsa, nazariy fanlarda qiyinchilikka duch keladigan ayrim o'quvchilar hunar faoliyatida muvaffaqiyatga erishganida, ularda umumiy ta'limga nisbatan ham ijobiy motivatsiya paydo bo'ladi. Bu esa bolaning psixologik holatini yaxshilab, o'zini jamiyatning foydali a'zosi sifatida his qilishiga yordam beradi. Bundan tashqari, mehnat faoliyati o'smirlardagi ortiqcha energiya va emotsional zo'riqishni ijobiy tomonga yo'naltirish imkonini beradi. Psixanalitik nazariyada bu holat "sublimatsiya" deb ataladi. Ya'ni insondagi ichki hissiy kuchlar foydali va ijodiy faoliyatga aylantiriladi. Natijada o'quvchi stressni yengilroq qabul qiladi, salbiy emotsiyalar kamayadi va psixologik muvozanat shakllanadi. Shu jihatdan kasb-hunar faoliyati yoshlarning ruhiy salomatligini qo'llab-quvvatlovchi muhim omil sifatida namoyon bo'ladi.

Kasb-hunar ta'limining yana bir muhim jihati — bu o'quvchilarning ijtimoiy adaptatsiyasi va mas'uliyat hissini shakllantirishidir. Zamonaviy mehnat bozori insondan nafaqat individual bilim, balki jamoa bilan ishlash qobiliyatini ham talab qiladi. Ko'plab kasblar, xususan servis xizmati, qurilish, ishlab chiqarish yoki IT loyihalarida guruhli faoliyat asosiy o'rin tutadi. Shu bois hunar faoliyati o'quvchiga boshqalar bilan muloqot qilish, fikr almashish, murosaga kelish va

vazifalarni bo'lishishni o'rgatadi. Bu esa ijtimoiy kompetensiyaning shakllanishiga xizmat qiladi. Bundan tashqari, o'quvchi o'z mehnati orqali mahsulot yaratish yoki daromad olish jarayonini tushunib borgan sari unda iqtisodiy tafakkur ham rivojlanadi. Mehnat mahsulining qiymatini anglash, vaqt va resursni tejash, xarajat va foydani hisoblash o'quvchida moliyaviy savodxonlikni shakllantiradi. Natijada yoshlar kelajakda iqtisodiy jihatdan mustaqil bo'lishga psixologik tayyorlanadi.

Kasb-hunar ta'limining umumta'lim fanlari bilan integratsiyasi ham ta'lim samaradorligini oshirishda muhim rol o'ynaydi. Hunar o'rganayotgan o'quvchi matematika, fizika, kimyo yoki biologiya kabi fanlarning real hayotdagi ahamiyatini amaliyotda ko'radi. Masalan, tikuvchilik bilan shug'ullanuvchi qiz uchun geometriya andoza olishda muhim vositaga aylanadi. Pazandalik bilan shug'ullanuvchi o'quvchi esa kimyoviy reaksiyalar, massa o'lchovi va nisbatlarni amalda qo'llaydi. Natijada nazariy bilimning hayotiy ahamiyati anglanadi va o'quvchining o'qishga bo'lgan motivatsiyasi kuchayadi. Bu integrativ yondashuv ta'limning mazmunini yanada hayotiy va tushunarli qiladi. Xulosa qilib aytganda, kasb-hunar ta'limi o'quvchining shaxs sifatida har tomonlama rivojlanishida muhim omil hisoblanadi. Hunar faoliyati bolaning tafakkurini rivojlantiradi, psixologik barqarorligini mustahkamlaydi, ijtimoiy moslashuvini kuchaytiradi va mustaqil hayotga tayyorlaydi. Eng muhimi, hunar o'quvchini maqsadli yashashga, o'z mehnatining natijasini qadrlashga va kelajakka ishonch bilan qarashga o'rgatadi. Shu sababli ta'lim va hunarning uyg'unligi barkamol, raqobatbardosh va psixologik jihatdan yetuk shaxsni tarbiyalashning eng samarali yo'llaridan biri sifatida e'tirof etilishi lozim.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. (2020).
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Professional ta'lim tizimini yanada takomillashtirishga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi Farmoni.

3. Muslimov, N. A. (2015). *Kasb ta'limi o'qituvchilarini kasbiy shakllantirishning nazariy-metodik asoslari*. Toshkent: Fan.

4. Ismoilova, Z. K. (2020). *Pedagogik psixologiya*. Toshkent: Innovatsiya-Ziyo. (O'quvchilar faoliyatida motivatsiya va kasbiy yo'naltirish masalalari).

5. Sharifxo'jayev, M. (2022). *Kasb-hunar ta'limi pedagogikasi*. Toshkent: Cho'lpon.

6. Nishatova, N. J. (2025). *O'quvchilarni zamonaviy kasblarga yo'naltirishning psixologik mexanizmlari*. Toshkent: O'qituvchi.

